

GRÚZIA¹ RÖGÖS ÚTJA A NATO-BA

Grúzia már az 1990-es évektől nyitott volt minden olyan együttműködésre, amely elősegíti a távolodást Oroszországtól, az orosz nézőpont szerint viszont Grúzia a közel-külföld része és így azt közvetlenül saját érdekszférájának tekinti. Ez tükröződik a két ország viharos kapcsolatában, vagyis sokkal inkább kapcsolatainak hiányában, hiszen a 2008-as orosz-grúz háború óta, amely sokkolta a nemzetközi közösséget, megszűntek a diplomáciai kapcsolatok. Grúzia már függetlenségének első éveitől kezdve törekszik közelebb kerülni és minél szorosabban együttműködni az Egyesült Államokkal és a NATO-val is. Ennek a közeledésnek egy újabb fejezetét nyitotta meg a NATO és Grúzia által 2012 márciusában aláírt megállapodás a kiterjesztett kölcsönös biztonsági együttműködésről, amely ugyan pozitívan értékelhető, mégsem jelent nagyobb előrelépést Grúzia és a NATO közötti partnerségi kapcsolatokban.

2012. március 8-án megszületett egy újabb megállapodás az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és Grúzia között a kiterjesztett kölcsönös biztonsági együttműködésről. Ez a szerződés még közelebb hozza, vagy legalábbis közelebb hozhatja Grúzia számára a csatlakozás lehetőségét. Grúzia már az 1990-es évek legelejétől nyugati, vagyis euroatlanti orientációt választott, együttműködik több nemzetközi szervezettel, így a NATO-val is, amelyek különböző objektív feltételek teljesítését várják az országtól. Ez a megállapodás annak a jele, hogy Grúzia abba az irányba halad, amely a nyugati értékrendnek és feltételrendszernek megfelel. Az objektív feltételek mellett a nyugati partnerek részéről jelen vannak ki nem mondott szubjektív követelmények is, amelyek sokkal inkább azt tennék mérlegre, hogy valóban képes-e az ország a nyugati típusú fejlődési pályán maradni, az európai békéhez és biztonsághoz hozzájárulni. A grúziai problémakörben az egyik, talán a legmeghatározóbb kérdés azonban az, hogy Grúzia ki tud-e törni az egykori szovjet tagköztársaság kategóriájából és képes-e rendezni belső és külső konfliktusait. A másik oldalról viszont legalább ennyire fontos kérdés, hogy a nyugati nemzetközi közösség, és ezen belül a Szövetség képes-e és hajlandó-e befogadni a problémákkal küzdő államot.

Grúzia, a kaukázusi térség egyik állama, változatos történelmi előzményekkel rendelkezik, önálló államiságát és fejlődését azonban mégis a Szovjetunió időszaka, illetve a függetlenség első évei határozták meg. Bár a balti államoktól eltekintve Grúzia igyekezett legelőször menekülni a szovjet kötöttségektől, s minden téren Oroszországtól való függetlenségre törekedett, ez nem bizonyult egyszerű feladatnak a grúz történelmi előzmények miatt.

Oroszország már a 19. század elején annektálta előbb a keleti majd a nyugati grúz területeket. Grúzia az 1917-es orosz forradalom után kialakult helyzetet használta ki függetlenségi törekvéseinek megvalósítására. 1918. május 26-án kikiáltották a független Grúz Köztársaságot. 1920-ban létrejött egy békeszerződés Oroszország és Grúzia között, de 1921. február 16-án a Vörös Hadsereg elfoglalta az országot, aminek következtében betagozódott a Szovjetunióba. 1922-től tehát a Szovjetunió tagja. Ettől kezdve teljesen függővé vált az orosz gazdaságtól, politikai irányítástól mind a belpolitika területén, mind a külpolitikában.²

Erre válaszul az országban egy jelentősebb nacionalista mozgalom kezdett már a '70-es években kibontakozni.³ Az 1980-as években megnőtt az erőszakos konfliktusok száma a nacionalista mozgalom és az állam között. Az 1989. áprilisi békés tüntetést pedig mérges gázokkal oszlatták fel, ami miatt a grúz politika radikalizálódott. Grúzia volt az egyik

¹ Bár a cikkben következetesen a Grúzia elnevezés szerepel, fontos megjegyeznünk, hogy Magyarország grúz kérésre a diplomáciai nyelvben már a Georgia megnevezést használja.

² Deák János, Szternák György: Grúzia <http://portal.zmne.hu/pls/portal/url/ITEM/627C1C4A1A576BBFE040E0C1044C7B97> [2012. április 23.]

³ A nacionalista ellenzék soraiban már ekkor találkozunk Zviad Gamszahurdia nevével, aki később a szovjet korszak utáni független Grúzia első elnöke lesz.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

olyan állam, amely legjobban sürgette a föderáció szétesését.⁴ 1990-ben a Legfelsőbb Szovjet elnökeként Zviad Gamszahurdia népszavazást kezdeményezett Grúzia függetlenségéről, amelyet - 1991 márciusában - a szavazók 98,9%-a megerősített. Ennek következtében pár napon belül, április 9-én kikiáltották Grúzia függetlenségét.⁵ Gamszahurdia radikális nemzeti programja részeként rögtön fel akarta számolni a szovjet jelenlét minden formáját, követte a Szovjetunió katonai bázisainak felszámolását és semmiféle kapcsolatot nem óhajtott Moszkvával. Olyannyira szabadulni akart az addigi kötelekektől, hogy a Független Államok Közösségével szemben is elutasító magatartást tanúsított. A kommunista rendszer végleges eltörlésével azonban Moszkva nemtetszését váltotta ki az új vezetés, amire Gorbacsov bojkottal reagált. Az elnök hazai politikája is azonban legalább ennyire türelmetlen volt, a mindennapos kormányzásban nem a demokratikus rendszerek mintáját követte. Egy olyan autoriter rendszert alakított ki, melyet a belső elnyomás, gazdasági káosz és etnikai problémák jellemeztek.^{6 7} A nem demokratikus működés, az elnyomás ellen separatista mozgalmak alakultak, amelyek Moszkva támogatásával már Grúzia államiságát és Gamszahurdia hatalmát veszélyeztették. Az egység fenntartása érdekében az elnök kiterjesztette hatalmát, elrendelte a politikai ellenfeleinek letartóztatását, a demokratikus értékek végleg megsemmisültek. Ezzel viszont a nyugat támogatását is elveszítette; egy diktatórikus hatalmat egyik nyugat-európai ország sem támogatott.

Az országon belül azonban már annyira elmérgesedett a helyzet, hogy a polgárháborús hangulat miatt az elnök szükségállapotot hirdetett ki. hatalmának megszilárdítása érdekében Gamszahurdia elnök egy 15 000 fős fegyveres Nemzeti Gárdát hozott létre, amelyre válaszul az ellenzék is felállította a maga félkatonai szervezeteit orosz támogatással.⁸ Az összecsapások alatt a kormányzati negyedek szinte teljesen lerombolták és az áldozatok száma nem hivatalos források szerint a 2000-et is megközelítette. Az államfő támogatóinak száma folyamatosan csökkent, a fegyveres erők nagy része is áttért az ellenzék oldalára. Gamszahurdia helyzete kilátástalanná vált, 1992 januárjában külföldre menekült. Január 2-án a győztes ellenzékiek az addigi kormányt megfosztották hatalmától és a Moszkva valamint a nyugat által is elismert Eduard Sevardnadze lett az újonnan megalakult állami tanács elnöke, az átmeneti kormány feje. Gamszahurdia viszont nem adta fel, még januárban visszatért az ország nyugati régiójába, ahol az ún. gamszahurdisták többségben voltak és felkelést robbantott ki. Az állami fegyveres erők nehéz harcok árán visszaszorították a felkelőket és Gamszahurdia ismét menekülni kényszerült.

Ez alatt Moszkva kihasználva Grúzia elszigeteltségét, az abház és dél-ozsét szakadármozgalmak segítségével akart nyomást gyakorolni Tbiliszire, hogy visszatérjen egy oroszbarát politikai irányvonalhoz. Ez a próbálkozás abszolút sikeres volt, mind Abháziában, mind pedig Dél-Ozsétiában erős igény volt az autonómiára, így némi politikai és katonai támogatás kellett csak ahhoz, hogy a grúz vezetés ellen forduljanak. A grúz csapatok mindkét esetben kudarcot vallottak, hiszen Grúzia ekkor még nem rendelkezett erős politikai intézményrendszerrel, komoly katonai képességgel rendelkező fegyveres erőkkel. De Oroszország nemcsak a két szakadár területet, de a még mindig jelen lévő és egyre sikeresebb gamszahurdista erőket is támogatta. Sevardnadze elnöknek be kellett látnia, tehetetlen Oroszországgal szemben, ezért az ország békéje érdekében belépett a Független Államok Közösségébe (FÁK). Ez a döntés véget vetett az addigi csatározásoknak, és 1993 végére rendeződtek a konfliktusok Grúziában. Az orosz csapatok átadták a stratégiai fontos pontokat a grúz államnak, biztosították a grúz haderő fegyver- és lőszer-ellátását, elűzték a gamszahurdista erőket, az abház, illetve dél-ozsét helyzetet pedig orosz közvetítéssel Moszkva feltételei szerint rendezték. E kompromisszumos

⁴ Kiss Ilona: Grúz, grúzabb, leggrúzabb In: Beszélő Online <http://beszelo.c3.hu/cikkek/gruz-gruzabb-leggruzabb> [2012. április 23.]

⁵ Deák János, Szternák György: Grúzia <http://portal.zmne.hu/pls/portal/url/ITEM/627C1C4A1A576BBFE040E0C1044C7B97> [2012. április 23.]

⁶ Ez elég súlyos gondot jelent Grúzia esetében, hiszen jelentős örmény, orosz, azeri, abház illetve oszét és görög kisebbség él az ország területén.

⁷ Kitekintő – Kisebbségek Grúziában http://kitekinto.hu/europa/2008/08/27/kisebbssegek_gruziaban&lap=2 [2012. április 23.]

⁸ Geschichte Georgiens: Ablösung der 3 Teilrepubliken <http://www.georgienseite.de/index.php?cmd=inhalt&link=geschichte/neuzeit/unabhaengigkeit2.php> [2012.03.24.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

lépésekkel viszont Sevardnadze újra nyugalmat tudott teremteni az országban, megerősítette a pozícióját, nagy népszerűsége tett szert, az ország nemzetközi megítélése pedig kedvezővé vált.⁹

Ugyanakkor Sevardnadze külpolitikájában megpróbálta a nyugat-európai integrációs nemzeti célokat is követni, az Egyesült Államokkal is szoros kapcsolatokat ápolta, ami nem nagyon tetszett Oroszországnak. Következetes politizálással elérte, hogy Grúziát felvegyék az Európa Tanácsba és kifejezte tagsági szándékát az Európai Unió (EU) és a NATO felé is. Remekül kihasználta országa szerencsés geopolitikai helyzetét, hogy támogatást szerezzen egy Oroszországtól független olajvezeték kiépítésére. Nyugat-barát politikája miatt jelentős nemzetközi segélyeket is kapott az ország. Grúzia legfőbb segítője az Egyesült Államok volt ebben az időszakban, főleg gazdasági és a katonai segítségnyújtását tekintve. A sikeres stabilizációs eredmények ellenére azonban újabb komoly belpolitikai válság volt kialakulóban az 1990-es évek végén, mert Sevardnadze is 1995-ös megválasztásától kezdve – az elődjéhez hasonlóan – előszeretettel tért vissza a szovjet idők politikai eszközeihez. Fontos beosztásokat és tisztségeket bízott rá a régi nomenklatúrához tartozó személyekre, míg a reformista politikusok csak relatíve jelentéktelen posztokhoz jutottak. Elhatalmasodott az országban a korrupció, a várt fellendülés elmaradt. Elindult ugyan a privatizáció, de csupán az elnök körül kialakult „klán” tehetett rá a kezét az állami tulajdonra, persze nevetséges összegekért cserébe. A gazdaság stagnált, ugyanis a külföldről érkező segélyek is túlnyomó részben e szűk kör zsebébe vándoroltak.

Az elégedetlenség csak nőtt, az elnök népszerűsége pedig rohamosan csökkent. Egy évvel a sikeres választás után a kormánykoalíció, ami addig abszolút többséggel rendelkezett a parlamentben, darabjaira hullott.

2001 őszén ezrek vonultak Tbiliszi utcáira a korábbi igazságügyi miniszter, Miheil Szakasvili vezetésével és követelték az elnök leváltását. A tiltakozás közvetlen kiváltó oka egy ellenzéki televíziónál végrehajtott razzia volt. Sevardnadze belátta, engednie kell és menesztette a belügyminisztert és a titkosszolgálat vezetőjét.

A 2003. november 2-i választáson az ellenzék az elmúlt évek történései miatt igen jó eséllyel indult. Azonban a választás lebonyolítása nem ment problémák nélkül. Helyi és nemzetközi megfigyelők egybehangzóan csalásokról és szabálytalanságokról számoltak be. Az eredményt is csak hetekkel később hozták nyilvánosságra, az ellenzék azonnal csalással vádolta az elnököt. November 21-én a grúz biztonsági főnök elismerte a választások során elkövetett csalásokat. Ennek hatására ismét tömegek vonultak ki az utcára ezúttal egy-egy szál rózsával a kezükben. November 22-én zavaros körülmények között megtartotta első ülését az újjá választott parlament, amit azonban az ellenzék bojkottált. Az elnök nyitóbeszéde alatt a tömeg Szakasvili vezetésével beáramlott az ülésterembe. Nem történt ostrom vagy bármiféle erőszak, a biztonsági személyzet nem akadályozta a bejutást. Sevardnadze kimenekült az épületből és november 23-án lemondott. Ezt a békés tüntetést nevezték el később „rózsás forradalomnak”.^{10 11}

2004 januárjában Mihail Szakasvili a szavazatok 96%-ának megszerzésével került az elnöki székbe.¹² Az új elnök nagy lendülettel kezdett hozzá a reformok bevezetéséhez. Kormányában a kulcsfontosságú területekre külföldön élő sikeres grúz személyeket hívott, fellépett a korrupció ellen, börtönbe zárta a megvesztegethető hivatalnokokat, tisztviselőket, privatizálta az állami szektort. Intézkedéseinek köszönhetően hosszú évek óta először csökkent Grúzia államadósága. Sikert ért el az Aslan Abashidze által irányított adzsárai területeket újra egyesítsék Grúziával.¹³ A lendület azonban hamar alábbhagyott. Az alacsony életszínvonal nem javult, a munkanélküliség pedig tovább nőtt, ugyanakkor a katonai kiadások megnégyszereződtek. A kormányban a miniszterelnökök, a bel- és külügyminiszterek

⁹ Deák János, Szternák György: Grúzia <http://portal.zmne.hu/pls/portal/url/ITEM/627C1C4A1A576BBFE040E0C1044C7B97> [2012. április 23.]

¹⁰ A FÁK tagállamai később hivatalosan is elítélték az ellenzék eljárását, Oroszország viszont csapatai helyett külügyminiszterét küldte Grúziába, hogy tájékozódjon a fennálló helyzetről, tárgyaljon Sevardnadze-val és az ellenzék képviselőivel.

¹¹ Eurasianet . Tbilisi revels after Shevardnadze's resignation <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/112403a.shtml> [2012. április 23.]

¹² Background Note: Georgia <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5253.htm> [2012.03.24.]

¹³ Geschichte von Georgien http://ger.allgeo.org/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=73 [2012.03.24.]

folyamatosan cserélődtek. Fellépése az ellenzékkel szemben nem minden esetben nevezhető demokratikusnak. Ez odáig fajult, hogy a 2007 őszén különös körülmények között elhunyt Zurab Zwania halálával is meggyanúsították.¹⁴ Az ellenzék a sajtó ellenőrzésével, a bírói függetlenség hiányával, túlzott hatalom-koncentrációval és a rendfenntartó erők aránytalanul széles jogkörével kritizálja Saakashvili elnök rendszerét. A körülményeket az is tetézte, hogy a kormány két ízben is népszerűtlen szociálpolitikai intézkedéseket vezetett be (pl.: gázáremelés, tömegközlekedés drágulása). A lakosság ismét sorozatos tüntetésekre kezdett 11 ellenzéki párt buzdítására, amelyek egyre nagyobb tömeget mozgattak meg. Az események 2007 novemberében érték el a tetőpontot, amikor is a hatalom brutális fellépést tanúsított a demonstrálókkal szemben. Szakasvili elnök rendkívüli állapotot vezetett be.¹⁵

Ezt a döntést azonban sem Oroszország, sem a nyugati demokráciák nem nézték jó szemmel. A nyugatnak - nyíltan deklarált közeledési szándékai miatt – Szakasvili nem mondhatott ellent és a rózsás forradalom alatt róla kialakult képre támaszkodva még volt esélye visszanyerni támogatottságát. Így feloldotta a rendkívüli állapotot és a demonstrálóknak engedve kiírta az elnökválasztást majd november 25-én hivatalosan lemondott.

2008 januárjában Szakasvili várakozásai igaznak bizonyultak és a szavazatok 53,45%-ának megszerzésével megkezdte második elnöki ciklusát. Az elnökválasztással együtt azonban referendumot is tartottak, egyrészt a tavaszi parlamenti választásról, másrészt pedig a NATO-csatlakozásról. A NATO-csatlakozás a népszavazás eredménye szerint igen népszerű kezdeményezésnek tűnt, hiszen a választók közel 70%-a választott pozitívan.

2008-ban továbbra is folytatódtak a provokációk, légi incidensek Oroszország részéről, ami augusztusban fegyveres összecsapásokat eredményezett.¹⁶

Bár a 2008. augusztusi események igencsak megingatták Szakasvili elnök pozícióját, ő mégsem mondott le posztjáról, sőt, 2010 májusában, a konfliktus utáni első választás alkalmával az elnök pártja a szavazatok megközelítőleg 69%-át szerezte meg.¹⁷

Az ellenzék mindenesetre továbbra is aktív maradt, tüntetéseket szerveztek, tiltakoztak, bár jelentős eredményeket nem voltak képesek elérni. 2011 májusában például több napon keresztül tartott egy tüntetés Tbilisziben, több ezren jelentek meg és követelték Szakasvili távozását, és nem ez volt az egyetlen próbálkozás. Az éppen abban az időszakban zajló „arab tavasz” mintájára szerettek volna jelentős változásokat kikényszeríteni, azonban erre semmiféle reális esély nem volt,¹⁸ hiszen az ellenzék még mindig ugyanazokkal a problémákkal küzd, mint korábban is: megosztott és nem képes olyan tömegbázist megmozgatni, ami jelentősebb erőt képviselhetne a grúz politikai életben, de még az utcákra vonulva sem.

GRÚZIA ÉS OROSZORSZÁG - TÖBB MINT KÉT ÉVTIZED VIHAROS VISZONYA

Már a bevezetőben is jeleztük, hogy Grúzia már az 1970-es években is nehezen viselte a szovjet hatalom elnyomását. Az 1980-as évekre ez csak hatványozódott; egyre erősebb lett a nacionalista ellenzék, és minél inkább próbálták elnyomni mozgalmukat, annál inkább radikalizálódtak. Az 1980-as évek végén, 1990-es évek elején Moszkva és Tbiliszi között a legnagyobb konfliktust az okozta, hogy Grúzia mindennemű orosz együttműködéstől, befolyástól elzárkózott, aminek következtében Oroszország mindkét szakadár terület, Dél-Oszétia és Abházia elszakadási törekvéseit támogatta.

Dél-Oszétiában az etnikai zavargások már 1989-ben megkezdődtek, amikor a helyi nacionalista ellenzék megszállta a dél-ozsét fővárost, Chinvalit, ami több halálos áldozatot követelt és többen meg is sérültek. A további vérontást a szov-

¹⁴ A vád egy Londonban élő grúz milliárdostól, Badri Patarkacisvilitől származik.

¹⁵ Background Note: Georgia <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5253.htm> [2012.03.24.]

¹⁶ Deák János, Szternák György: Grúzia <http://portal.zmne.hu/pls/portal/url/ITEM/627C1C4A1A576BBFE040E0C1044C7B97> [2012. április 23.]

¹⁷ Tarolt a kormánypárt Grúziában http://kitekinto.hu/europa/2010/05/31/tarolt_a_kormanypart_gruziaban/ [2012.03.24.]

¹⁸ Elnökbuktatást akarnak a grúz tüntetők http://index.hu/kulfold/2011/05/23/elnokbuktatast_akarnak_a_gruz_tuntetok/ [2012.03.24.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

jet csapatok közbelépése állította le. Az 1990-es gyorsan változó események közepette, szeptember 20-án proklamálták a Dél-Oszét Szovjet Demokratikus Köztársaságot és kikiáltották elszakadásukat Grúziától. Nem sokkal később grúz csapatok vonultak be a térségbe, válaszképpen a dél-oszét lakosság felgyújtotta a Chinvaliban élő grúzok házait. Jelentős menekülthullám indult el a harcok sújtotta területekről, az oszétok Észak-Oszétiában, a grúzok pedig Tbilisziben próbáltak menedéket keresni. Moszkva csak 1991 áprilisában küldött különleges egységeket a rend helyreállítására és az oszétok támogatására. A grúz csapatok a növekvő orosz jelenlét miatt ideiglenesen elhagyták Dél-Oszétiát. A grúz vezetés szerint Oroszország csak magához akarta kötni az országot, hogy a Szovjetunió továbbra is fennmaradjon. Így a küzdelmek, amiknek végül orosz ejtőernyős egységek közbelépése vetett véget, eltartottak egészen 1992 júniusáig. A békét jelentő, Jelcin és Sevardnadze elnök közötti megállapodásokban azonban az oroszok diktálták a feltételeket. Elősegítették az oszétok visszatérését, de a grúz lakosság nem térhetett vissza. Innen ered a később is problémát okozó orosz katonai jelenlét, ugyanis a megállapodás alapján egy 1500 fős közös békefenntartó egységet állomásoztattak Dél-Oszétiában.¹⁹ Mivel azonban grúz vélemények szerint a közös békefenntartó egység felállítása sokkal inkább a különválaszt legitímálta, mintsem a békés viszonyok és a grúz állam területi integritásának fenntartását biztosította volna, ezért a nem kívánatos következmények elkerülése érdekében Grúzia nem vesz részt a békefenntartó szervezetben.

Moszkva részéről Abházia is teljes mértékben felhasználható volt a hatalmi játszmákhoz. Mikor Grúziában megjelentek a nacionalista mozgalmak és 1978-ban megszületett a grúz alkotmány, Abházia kezdeményezte az elszakadását Grúziától, és egyben bejelentette a csatlakozási szándékát az orosz föderációhoz. Ez a törekvése azonban nem volt sikeres, de számos kedvezményt kapott Moszkvától, ami egy minimális autonómiát biztosított számára, illetve Moszkva is biztos lehetett abban, hogy az „abház kártyát” bármikor kijátszhatja Grúzia ellen. Mikor az 1980-as évek végén Grúzia függetlensége komolyabban körvonalazódni látszott, Abháziában több halálos áldozattal járó tömegdemonstrációk kezdődtek. 1989-1992. között továbbra is cél volt az autonómia megszerzése, de orosz támogatás nem társult ehhez, ugyanis Moszkvában Gorbacsov és Jelcin hatalmi harca folyt, közben darabjaira hullott a Szovjetunió.

1992-ben viszont felgyorsultak az események. Július 23-án Abházia kinyilvánította függetlenségét, amelyet július 25-én Grúzia nyilatkozatában érvénytelenített. Néhány héttel később pedig a grúz Nemzeti Gárda bevonult Abházia területére. Az örmény, orosz és grúz kisebbségek kimenekültek a térségből, ugyanakkor mintegy 2000 észak-kaukázusi és közel-keleti abház önkéntes állt Abházia oldalára és ezzel megkezdődött a háború. Grúzia ismét kudarcot vallott, és megint Oroszország feltételei szerint volt kénytelen rendezni a konfliktust. A grúz- abház- orosz megegyezés garantálta Grúzia területi integritását, felállított egy ellenőrző bizottságot, fegyverszünetet vezetett be, előírta az újbóli választásokat Abháziában, viszont Abházia jövőbeni státuszát nem rendezte. Ezzel gyakorlatilag megint csak az orosz befolyás erősödött meg, amit az 1994-ben aláírt moszkvai megállapodások is mutattak. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ), az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) és Oroszország védnöksége alatt létrejött egy megállapodás Abházia és Grúzia között a fegyverszünetről, a menekültek visszatéréséről és egy 2500 fős ENSZ-békefenntartó egység Abháziába helyezéséről. Egy hónappal később Oroszország védnöksége alatt született egy olyan megállapodás a két fél között, ami szerint a FÁK-államok is küld egy 2500 fős békefenntartó egységet, de ez a valóságban orosz katonákat jelentett. A békefenntartók feladata az volt, hogy létrehozzanak egy 12 km-es biztonsági zónát a grúz-abház határon illetve, hogy lehetővé tegyék a menekültek visszatérését.

Az első néhány hónapban mindösszesen 200 grúz térhetett vissza otthonába, de 1995 márciusában abház fegyveres erők tömegmészárlást rendeztek a grúzok lakta területen.²⁰

Nehezen csillapodtak le tehát Grúziában a kedélyek és be kellett látnia a grúz vezetésnek, hogy nem fordulhatnak teljes mértékben szembe Oroszországgal: Sevardnadze elnök 1993-ban határozott a Független Államok Közösségébe

¹⁹ Geschichte von Georgien <http://www.georgienseite.de/index.php?cmd=inhalt&link=geschichte/neuzeit/unabhaengigkeit3.php> [2012.03.24.]

²⁰ Georgia/Abkhazia <http://www.un.org/Docs/SG/SG-Rpt/ch4d-10.htm> [2012.április 26.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

való belépésről. Ezzel döntő fordulatot vettek az események, Oroszország a szeparatista erők helyett a grúz haderőt látta el fegyverekkel, lőszerrel, hosszú idő után véget értek a fegyveres harcok.²¹

A belépésnek a másik következménye pedig az lett, hogy az elnök ezzel legitimizálta az orosz jelenlétet és a Grúziában található orosz katonai bázisokat (Vaziani, Gudauta, Batumi és Akhalkalaki). Azonban az 1999-es isztambuli Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) csúcstalálkozóján megállapodás született ezek kiűréséről illetve a Grúzia területén lévő orosz haderő csökkentéséről. Gudauta és Vaziani esetében 2001. július 1-ig kellett volna az orosz csapatoknak elhagyni a bázisokat, Batumi és Akhalkalaki esetében viszont később, hiszen a tárgyalások tovább folytatódtak.^{22 23}

ÚJ ÉVEZRED – RÉGI PROBLÉMÁK

Az Oroszország és Grúzia között fennálló kapcsolatok Sevardnadze elnöksége alatt viszonylag békésnek és barátinak voltak mondhatók, miközben az ország egyértelműen közeledett a nyugati hatalmak és az Egyesült Államok irányába is, és komoly előrelépések történtek a NATO-tagság felé is. Azonban a 2003-as rózsás forradalom után az orosz-grúz viszony több mint feszültté vált, Ronald D. Asmus szavaival élve egy hidegháborús viszony alakult ki Grúzia és Oroszország között.²⁴

Az első konfrontáció 2002-ben következett be, amikor Oroszország megvádolta Grúziát azzal, hogy csecsen lázadókra nyújt menedéket és támogatást. Feltehetően valóban Grúzia területén keresztül jutott el a lázadókhoz némi ellátmány és utánpótlás, és az is igaz, hogy a határ grúz oldalán él egy csecsen közösség. Mikor Oroszország támadással fenyegetőzött, Grúzia lépéseket tett a térség rendezésére és beleegyezett a közös határellenőrzésbe is.²⁵

A következő nagyobb konfliktus 2006-ban robbant ki, amikor a tavasz folyamán Grúziában letartóztattak négy orosz diplomatát, illetve elfogtak négy orosz katonatisztet kémkedés vádjával és kiutasították őket az országból. Válaszul Oroszország visszahívta a nagykövétét Grúziából és olyan intézkedéseket fogantatosított, aminek következtében a legtöbb grúz munkavállaló kénytelen volt elhagyni Oroszországot. A politikai konfliktus miatt a gazdasági kapcsolatok is mélypontra kerültek, mivel Oroszország (egészségügyi okokra hivatkozva) betiltotta a grúz importcikkeket. Leállt a postai és légi szolgálat a két állam között és a szárazföldi határátkelőt is lezárták. Mindemellett az orosz gázz szállítások is kimaradtak.

2007. augusztus 7-én egy úgynevezett rakétaincidents történt, azonosítatlan katonai gépről dobtak le rakétát Grúzia területére.²⁶

2008-ra csak tovább fokozódott a két ország közötti feszültség.²⁷ A februári grúz-orosz elnöki találkozó némileg rendezte a két ország közötti viszonyt, megszűntette az exporttilalmat, visszaállította a légi forgalmat. Márciusban - Koszovó függetlenedésének mintájára - Abházia és Dél-Oszétia is kinyilvánította függetlenségét és kérte a nemzetközi közösséget, az ENSZ tagállamait, hogy ismerjék el, de Oroszországon kívül ezt csak Nicaragua, Venezuela, Nauru és Tuvalu tette meg. Ezen kívül Oroszország – bár Grúzia területi egységét már korábban elismerte – különböző fórumokon „kam-

²¹ Geschichte von Georgien <http://www.georgienseite.de/index.php?cmd=inhalt&link=geschichte/neuzeit/unabhaengigkeit3.php> [2012.03.24.]

²² Final Act of the Conference of the States Parties to the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe <http://www.osce.org/library/14114> [2012. április 26.]

²³ A Vaziani katonai bázist 2001. június 29-re kiűrik, a Batumi-ban és Akhalkalaki-ban található bázist 2007-ben adták át, viszont az Abházia területén található Gudautá-ban lévő bázis sosem került grúz ellenőrzés alá.

²⁴ Ronald D. Asmus: A little war that shook the world. Georgia, Russia and the future of the West, Palgrave Macmillan 2010.

²⁵ Origo: Kiadja a csecsen harcosokat Grúzia <http://www.origo.hu/nagyvilag/20021007gruzia.html> [2012. április 26.]

²⁶ A NATO négy nemzeti képviselőiből álló bizottságot állított fel az eset kivizsgálására, amely megállapította, hogy Grúzia légerét háromszor sértette meg Oroszországból érkező nem beazonosítható repülőgép.

²⁷ Rác András: Amikor semmi sem sikerül... <http://beszelo.c3.hu/cikkek/amikor-semmi-sem-sikeruel> [2012.03.25.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

pányolt” a szakadár területek elismerése érdekében. Áprilisban egy grúz távirányítású kémrepülő lelövése okozott problémát, mivel Oroszország szerint azt az abház lázadók lőtték le, Grúzia szerint viszont egy orosz MIG29-es lőtte le.²⁸

A két ország közötti konfliktusok „tetőpontját” a 2008. augusztusi fegyveres konfliktus jelentette. Augusztus 7-én éjjel, mikor az egész világ már Pekingre és az olimpiai játékokra figyelt, Grúzia támadást indított Dél-Oszétia ellen.²⁹ 8-án már Chinvali, Dél-Oszétia fővárosa volt a cél; a grúz csapatok körülférték a várost, 3 órát adtak a civileknek, hogy elhagyják a területet. Megkezdődtek a sok áldozattal járó fegyveres harcok. Oroszországból és Abháziából önkéntesek indultak a szeparatisták segítségére³⁰ Oroszország katonai beavatkozása bármelyik pillanatban várható volt, hiszen a térségben élő állampolgárainak³¹ védelmére hivatkozva bevonulhatott volna a térségbe. Az oroszok beavatkozására végül is augusztus 8-án délután került sor.³²

A történeteket azonban mindkét fél máshogyan magyarázta: Szakasvili elnök szerint már 1992 óta fennállt a jogsértő állapot, ekkor került Oroszország irányítása alá Dél-Oszétia, amely az óta csempészközpontként működött. Grúzia csak saját területi integritását akarta visszaállítani, tehát egy ország-egyesítő háborúról volt szó. Oroszország beavatkozását pedig egyértelműen agresszióknak minősítette. Oroszország szemszögéből a fegyveres konfliktus a Dél-Oszétiában élő grúz állampolgárok elleni brutális támadással egyenlő, és mivel szinte kivétel nélkül valamennyien orosz állampolgársággal is rendelkeznek, ez Oroszország polgárai ellen irányuló támadás is egyben. Lavrov orosz külügyminiszter etnikai tisztogatásról is beszélt és a bevonulást az orosz békefenntartók védelmével indokolta.³³

Az ügyben az ENSZ Biztonsági Tanácsa is tehetetlen volt, nem hozhatott határozatot az orosz vétóval szemben. Az Egyesült Államok és Kína is felszólalt Grúzia területi épsége mellett, de ez sem volt hatásos.³⁴

A fegyveres harcok első két napján már több száz civil áldozatról beszéltek, illetve a 30 000 Oroszországba menekült dél-oszét problémája is jelentős humanitárius beavatkozást igényelt.

Augusztus 9-én Abházia területére is kiterjedtek a harcok, Szakasvili pedig 15 napra hadiállapotot léptetett életbe. Miközben a NATO, EU és az Egyesült Államok képviselői igyekeztek tető alá hozni a tűzszüneti megállapodást, az oroszok mozgósították a fekete-tengeri orosz flottát, Azerbajdzsán pedig leállította az olajszállítást. Bár augusztus 10-én elterjedt a hír, hogy Grúzia kivonta csapatait Dél-Oszétiából, Oroszország ezt nem fogadta el és még nagyobb haderőt rendeltek a térségbe. Augusztus 11-re már mintegy 9000 orosz katona tartózkodott Grúziában, de a harcok már nemcsak a szakadár térségeket érintették, hanem Grúzia belső területeit is.³⁵ Szinte az egész nemzetközi közösség felszólalt a fegyverszünet és a konfliktus békés rendezése érdekében. Grúzia a történetek után, augusztus 13-án bejelentette kilépési szándékát a Független Államok Közösségéből.³⁶ Még ugyanezen a napon Oroszország leállította a grúziai hadműveleteket és az EU közvetítésével létrejött egy béketerv,³⁷ amit mindkét fél elfogadott. Az ENSZ ugyanis továbbra is képtelen volt bármiféle döntésre jutni, így a grúziai békefenntartásban való részvétel is csak felvetés maradt.³⁸ Bár Grúzia hatalmas veszteséggel került ki a konfliktusból, az információs harcot mégis a maga javára tudta fordítani. Ezt az is

28 BBC: Q&A: Russian-Georgian ties <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5393106.stm> [2012.03.24.]

²⁹ Nem ez volt Szakasvili első próbálkozása, 2007-ben próbálta meg először ellenőrzése alá vonni a szakadár tartományt, de ez csak részben volt sikeres. 2008-ra a terület csupán egyharmada fölött gyakorolta hatalmát.

³⁰ Már az oroszok is beszálhatnak a grúz-oszét harcokba <http://index.hu/kulfold/gruzosz0809/> [2012.03.24.]

³¹ Figyelembe kell vennünk, hogy az orosz állampolgárok száma a térségben nem a valódi orosz származású lakosságot jelenti, hiszen minden különösebb ellenőrzési mechanizmus nélkül, csupán kérelmezés útján juthattak hozzá az orosz állampolgársághoz az ott élők.

³² Az orosz-grúz háború néhány jellemző vonása http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=709&title=Az_orszag_r%C3%BAz_h%C3%A1bor%C3%BA_n%C3%A9h%C3%A9ly_jellemz%C5%91_von%C3%A1sa [2012.03.25.]

³³ Oroszország bevonult Grúziába <http://index.hu/kulfold/gr9941/> [2012.03.24.]

³⁴ Index: Grúz-orosz háború percről percre <http://index.hu/kulfold/gruzpp/> [2012. április 26.]

³⁵ Rác András: A katonai dimenzió In: A grúz-orosz válság értékelése MKI-Tanulmányok 2008/23 pp 4-8

³⁶ A FÁK alapszabályzata alapján a kilépési igényt 1 éven belül kell kivizsgálni. De ha Grúzia valóban kilép – amelyre 2009-ben sor került – az megkérdőjelezi az orosz békefenntartók jelenlétének legitimitását; megszűnik a formális jogalap.

³⁷ Az EU részéről Sárközy elnök felügyelete alatt készült a tűzszüneti megállapodás, ami részben magában hordoz egy a médiában igencsak kihangsúlyozott ellentmondást. Fél évvel az augusztusi események előtt a francia külügyminiszter volt az, akitől elhangzott, hogy "ha két fél már csak fegyverrel tud beszélni egymással, akkor jobb, ha szétválnak".

³⁸ Index: Orosz-grúz háború percről percre <http://index.hu/kulfold/gruzpp/?p=4> [2012.03.24.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

jól bizonyítja, hogy a nyugati közvélemény még akkor is a grúz nézőpontot fogadta el valóságnak, amikor konkrét tényekkel lehetett bizonyítani az ellenkezőjét, ilyen például, hogy ki kezdte a háborút vagy az orosz fellépés arányosságának kérdése.³⁹ Hiszen mindkét oldal előre felkészült a konfliktusra és ezzel kölcsönösen tisztában voltak. Szakasvili részéről a háború elindítása egy Oroszország méretű óriással szemben teljes mértékben irracionális lépés volt. Ugyanakkor Oroszország igyekezett önmérsékletet tanúsítani a háború során: sem a nemzetközi repülőteret, sem a védelmi minisztériumot nem támadta, a polgári célpontokat pedig kerülte. Azt is meg kell említenünk, hogy Oroszország semmi olyat nem követett el, amit az Egyesült Államok korábban ne tett volna meg: Jugoszlávia illetve Irak ENSZ-felhatalmazás nélküli megtámadása vagy a független Koszovó egyoldalú elismerése.⁴⁰

Az elnököt később a grúz közvélemény és politika is azzal vádolta, hogy egy eleve megnyerhetetlen háborúba hajszolta bele Grúziát és képtelen volt megőrizni az ország területi egységét. Ez a konfliktus szétzilálta a hadsereget és megnehezítette a grúz gazdaság helyzetét, ugyanis elijesztette a külföldi beruházókat. Az ellenzék 2009. április 9-ig adott haladékot az elnöknek a távozásra. Azonban az elnök nem mondott le posztjáról, így április 9-én 50 ezer-fős tömeg tüntetett békésen a parlament előtt. Az ellenzék viszont ezzel nem elégedett meg, komolyabb akcióba kezdett, blokád alá vette a fővárost és május 6-án összecsapott a rendőrséggel. Két nappal később ismét tüntetők vonultak Tbiliszi utcáira, 11-én az elnök megkezdte a tárgyalásokat az ellenzék képviselőivel. Bár erős ellentétek feszültek a két fél között, abban egyetértettek, hogy Dél-Oszétia és Abházia nem szakadhat el Grúziától, így a május végén megtartott dél-oszét parlamenti választást sem ismerték el legitimnek. Nincs ez másképp a 2012. március végén megtartott dél-oszét elnök-választással sem.

Az orosz-grúz kapcsolatok azonban a mai napig sem rendeződtek. Még a diplomáciai kapcsolatot sem vették fel a felek egymással. Az Oroszországi Föderáció többször is tett látványos kezdeményező lépéseket természetesen a média jelenléte mellett annak érdekében, hogy normalizálja a kapcsolatokat a két ország között, azonban még Oroszországot sem lephette meg az elutasító válasz, hiszen Grúzia a közeledést egyértelműen az orosz jelenlét beszüntetéséhez, illetve a két szakadár tartomány Grúziába való integrálásához kötötte.⁴¹ A felek tehát egymásra mutogatnak, mindkét oldal a másikat okolja a kapcsolatok szünetelése miatt.

EURO-ATLANTI KÖZELEDÉS

Ha Grúzia külkapcsolatait vizsgáljuk, az orosz kapcsolatok ellensúlyaként mindenképpen meg kell említenünk az euroatlanti irányvonalat is, mely alatt az Amerikai Egyesült Államokkal, az Európai Unióval vagy más nemzetközi szervezettel való kapcsolatot érthetjük. Grúzia bármennyire is az orosz befolyási övezet része, a 21. században elkerülhetetlen, hogy többoldalú politikai és gazdasági kapcsolatok felé is nyitott legyen. Ahhoz azonban, hogy ezek a kapcsolatok létrejussanak és működjenek, különböző feltételeknek kell teljesülniük. Bár az ország a Szovjetunió felbomlása után jelentős változásokon ment keresztül, ez a folyamat nem fejeződött be. A nyugati demokráciák pedig csak akkor terjesztik ki támogatásukat és az együttműködést a posztszovjet térség államaira, ha megfelelő lépéseket tesznek a demokratizálódás és a piaci liberalizáció irányába. De felmerül az a kérdés is, hogy a posztszovjet államok megsegítése, vagy az orosz befolyás csökkentése a valódi célkitűzés, esetleg érvényesülhet-e mindkettő?

Grúzia 1992-ben csatlakozott az EBESZ-hez, így a szervezet minden grúz választás alkalmával jelen volt megfigyelőként. Az Európa Tanácsban 1993-ban kapott különleges megfigyelői státuszt, 1996-ban pedig kérelmezte felvételét a szervezetbe. 1999-ben vette fel az Európa Tanács tagjai közé, amely 2001-ben Tbilisziben megnyitotta információs irodáját is.

³⁹ Deák András György: Az orosz-grúz játszma In: A grúz-orosz válság értékelése MKI-Tanulmányok 2008/23 pp 12-14

⁴⁰ Tólas Péter: A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése In: Európai Tükör XIII. évfolyam 10.szám 2008.október pp 101-110

⁴¹ Georgia Times: Georgia and Russia: Returning to tensions <http://www.georgiatimes.info/en/analysis/73082.html> [2012.03.24.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

Az 1990-es évek elején Grúzia esetében a belső konfliktusok miatt nem történt egyértelmű nyitás az EU felé. 1992-ben létrejött ugyan a kapcsolat Grúzia és az EU között, de a Partnerségi és Együttműködési Megállapodást csak 1999-ben írták alá.

Azonban már ekkor is részesült az ország támogatásban különböző szektorokat érintő programok keretében, mint például az élelmiszerbiztonság, a polgárháborúban menekülni kényszerülő személyek megsegítése, makro-pénzügyi és a FÁK tagországoknak nyújtható technikai segítségnyújtás (TACIS), valamint egyéb regionális programok. A megállapodásnak a gyakorlati megvalósulása, az együttműködés elmélyítése 2006-ban (a rózsás forradalom után) az Európai Szomszédságpolitika (ENP - European Neighbourhood Policy) akciótervvel kezdődött.⁴² Az EU négy fő célterületet nevezett meg, amelynek fejlesztésében segítséget nyújt az országnak: (1) a demokratikus fejlődés, jog elsőbbsége és a kormányzás támogatása, (2) a gazdasági fejlődés támogatása és az ENP akcióterv végrehajtása, (3) a szegénység csökkentése és szociális reformok, illetve (4) Grúzia belső konfliktusainak békés rendezése. Ez utóbbi keretében az EU továbbra is támogatja Grúziát Dél-Osztéiával és Abháziával kialakult konfliktus békés rendezésében, területi integritásának helyreállításában. Az EU különleges képviselője által végzett diplomáciai és politikai tevékenység mellett az Unió segítséget nyújt a konfliktuszónák rehabilitálásában, az érintett lakosság és a menekülni kényszerülők helyzetének javításában. A fő cél az életszínvonal emelése a konfliktusos területeken és az újabb erőszakos cselekmények megelőzése.⁴³

Grúziát az Egyesült Államokhoz is szoros kapcsolat fűzi, amely jelentős összegekkel igyekszik támogatni Grúzia konszolidációját, demokratikus átalakulását és euro-atlanti integrációját. Az Egyesült Államok számára viszont a 2000-es évek elején még sokkal nagyobb prioritást jelentett az ország segítése, a támogatások összege ekkor meghaladta a 100 millió USD-t és ezzel beletartozott a 15 legjobban támogatott állam közé, ám ez 2010-re változott, amikor is Grúzia már nem jelenik meg a „top 15” között.⁴⁴ A támogatások a következő területeket érintik: béke és biztonság, igazságos és demokratikus kormányzás, a lakosság támogatása, gazdasági növekedés és humanitárius segítségnyújtás.⁴⁵

Az amerikai-grúz bilaterális kapcsolataik egyik pillére a demokrácia támogatása és reformok elősegítése, amelyen belül kiemelt területnek minősül az emberkereskedelem leküzdése. Az USA és Grúzia kétoldalú kapcsolataiban jelentős szerepet játszik a biztonsági és terrorizmus elleni együttműködés beleértve az angol nyelvű és a katonai szakmai kiképzést is segítő nemzetközi oktatási és kiképzési program (IMET program - International Military Education and Training) keretében. 2004-ben ért véget a többéves Grúz Kiképző és Felkészítő Program (GTEP), mely sikeresen teljesítette célját, vagyis fejlesztette Grúzia katonai képességét és katonai reformok is megvalósultak.⁴⁶ 2005-ben pedig elindult a Grúz Fenntarthatósági és Stabilitási Művelési Program, mely továbbítte a GTEP céljait és egyben kiképezte az iraki műveletekben résztvevő katonai kontingenst. Az együttműködés fontosabb elemei közé tartozik még a partnerség a grúz Nemzeti Gárdával és a kétoldalú munkacsoport a katonai és védelmi együttműködésért.⁴⁷

GRÚZIA ÉS A NATO – TÉNYLEGESEN TAG LESZ?

Grúzia a Szovjetunió szétesése után, hogy biztosítsa nemrég elnyert függetlenségét, 1992-ben csatlakozott az Északatlanti Együttműködési Tanácshoz (NACC), melyet 1997-től Euro-atlanti Partnerségi Tanácsként (EAPC) tartunk számon. Bár Grúzia ebben az időszakban kvázi kényszerűségből a FÁK-nak is tagja lett, egyértelműen deklarálta közeledési szándékát a Szövetséghez. A NACC volt az első kapocs az észak-atlanti államok és az egykori Varsói Szerződés

⁴² European Commission: EU/Georgia Action Plan http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf [2012. április 26.]

⁴³ Commission of the European Communities – Commission Staff Working Paper, Country Report Georgia http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/georgia_country_report_2005_en.pdf [2012. április 26.]

⁴⁴ Congressional Research Service: Foreign Aid: An Introduction to U.S. Programs and Policy <http://www.fas.org/spp/crs/row/R40213.pdf> [2012. április 26.]

⁴⁵ Foreign Operations Appropriated Assistance: Georgia <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/108293.htm> [2010.04.01.]

⁴⁶ Sz. Bíró Zoltán: Az abház és dél-osztét kérdés változó dimenziói In: Nemzet és Biztonság 2008. június pp 27-37

⁴⁷ Background Note: Georgia <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5253.htm> [2012.03.24.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

tagállamai között, egy fórum, ami lehetőséget biztosított a párbeszédre és együttműködésre.⁴⁸ Ezzel egy határozott lépést tett az ország a nyugati politikai-katonai integráció felé. Különösen annak fényében jelentős ez a döntés, ha figyelembe vesszük, hogy az 1990-es évek eleji meglehetősen kaotikus állapotban az egykori Szovjetunió területén létrejött államok több síkon is problémákkal küzdöttek, maga Oroszország is politikai, pénzügyi nehézségeken ment keresztül, nem beszélve az etnikai-területi feszültségekről, amely Grúzia esetében fegyveres konfliktusba torkollott.

A biztonsági és védelmi együttműködés mélyülését jelentette, hogy Grúzia 1994-ben csatlakozott a Békepartnerség Programhoz (PfP), majd 1999-ben a PfP Tervezési és Felülvizsgálati Folyamathoz (PARP). Tbiliszi szintén 1999-től vesz részt koszovói békefenntartó tevékenységben a KFOR keretében. 2003-ban a rózsás forradalom után megkezdődött egy intenzívebb belső reformfolyamat, melynek eredményeként 2004-re megszületett az első egyéni partnerségi akcióterv (Individual Partnership Action Plan - IPAP). A Szövetség 2004-ben, az isztambuli csúcstalálkozón nevezett ki a kaukázusi országokba illetve Közép-Ázsiába egy összekötő NATO-tisztviselőt. A közvetlenül a főtitkárnak alárendelt tanácsadó feladata, hogy elmélyítse a kooperációt a Szövetség és a partnerországok között, segítséget nyújt a folyamatban lévő reformok végrehajtásában, valamint a NATO partnerségi eszközeinek legjobb felhasználásában, kapcsolatot tartson a politikai vezetőkkel, a médiával és a civil társadalom szereplőivel is.⁴⁹

2005-ben megkötésre került egy tranzit-megállapodás a NATO-tagállamok és más ISAF⁵⁰- támogató állam között, melyben Grúzia engedélyezte számukra, hogy ezek az államok az ellátmányt Afganisztánban állomásozó csapataik számára Grúzián keresztül juttassák el. Még ugyanebben az évben NATO Információs Központ nyílt Grúziában. 2006-ban megerősített párbeszéd kezdődött a NATO-val Grúzia tagsága érdekében. Végül 2008-ban a bukaresti csúcstalálkozón a vezetők megegyeztek abban, hogy Grúzia belátható időn belül elnyeri a tagságot.⁵¹ Létrejött a NATO-Grúzia Bizottság (NGC) és a tagállamok külügyminiszterei 2009 decemberében megállapodtak egy Éves Nemzeti Program (ANP) létrehozásáról.

Az ANP kulcsterülete magában foglalja a reformokat politikai, katonai területen és a biztonsági szektorban. Az általános prioritások közé tartozik a közszféra és a magánszektor átalakítása, a demokrácia elősegítése, megfelelő kormányzás, a jog elsőbbsége a fenntartható szociális és gazdasági fejlődés jegyében, illetve a biztonsági szektor megreformálása. Grúzia e céloknak megfelelően alakítja át részvételét a PfP programban egy egyedi partnerségi program keretében, mely segíti az ANP céljainak elérésében.⁵²

A 2008. augusztusi események sokakban kétségeket ébresztettek Grúzia demokratikus érettségét tekintve, emiatt Bukarestben nem is ajánlottak tagsági akciótervi (MAP) -státuszt Grúzia számára, bár a tagállamok támogatásukról biztosították a grúz delegációt. A 2010-es lisszaboni csúcstalálkozón a szövetségesek ismét megerősítették a Bukarestben elhangzottakat, miszerint továbbra is aktívan támogatják Grúziát a szükséges reformok bevezetésében és végrehajtásában, illetve elismerik és támogatják területi integritását és szuverenitását a nemzetközileg elismert határain belül.

Ez a partnerségi viszony azonban már a kezdetektől többet jelentett egyszerű gyakorlati együttműködésnél. A PfP programot elfogadó és aláíró fél ígéretet tett arra is, hogy bizonyos meghatározott alapértékek tiszteletben tartását is felvállalja, mint amilyen a demokratikus társadalom fenntartása, a nemzetközi jog szabályainak betartása, az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának, illetve a Helsinki Záróokmány által megfogalmazott kötelezettségek jóhiszemű teljesítése és a nemzetközi fegyverzet-leszerelési és –ellenőrzési egyezmények rendelkezéseinek teljesítése.⁵³

⁴⁸ NATO's relations with Georgia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm [2012. április 24.]

⁴⁹ NATO Backgrounder – Deepening relations with Georgia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84060.htm [2012.03.23.]

⁵⁰ International Security Assistance Force – A NATO afganisztáni béketámogató művelete.

⁵¹ Tóth Péter: A NATO bukaresti csúcstalálkozója budapesti szemmel In: ZMNE SVKI Elemzések 2008/5. http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2008/SVKI_Elemzesek_2008_5.pdf [2012. április 24.]

⁵² NATO's relations with Georgia www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm [2012.03.24.]

⁵³ NATO Backgrounder – Deepening relations with Georgia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84060.htm [2012.03.23.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

Az e dokumentumokban megfogalmazott kötelezettségek, alapelvek hivatottak biztosítani, illetve fenntartani a békét és biztonságot a szövetségesek és partnerei között. Amennyiben ezt vesszük alapul a NATO és Grúzia közötti viszony vizsgálatában, megkérdőjelezhetővé válhat a Szövetség reakciója a 2008-as orosz-grúz konfliktus után. Bár Grúzia szimpátiát tudott ébreszteni a nemzetközi közvéleményben és médiában - mivel az még akkor is a grúz nézőpontot fogadta el valósnak, amikor konkrét tényekkel lehetett bizonyítani az ellenkezőjét⁵⁴ - ugyanakkor egyértelműen vétett a fent említett dokumentumok által meghatározott elvek és kötelezettségek ellen.

Itt jelenik meg az a 21. századi gondolkodás a nagypolitikai játéktérben, ami a kaukázusi országot még a feszültségekkel terhelt körülményei között is az észak-atlanti régióhoz kötik. Részben azért tölt be fontos szerepet a Szövetség számára, mert a jelenben oly sokszor hangoztatott biztonsági kihívások elleni tevékenységben, mint a terrorizmus elleni harcban, a tömegpusztító fegyverek proliferációja elleni küzdelemben, a gyenge államok kezelésében, valamint a regionális konfliktusok leküzdésében határokön átnyúló, globális összefogásra van szükség. A térség földrajzi közelsége csak erősíti az ezekre a területekre irányuló együttműködési törekvéseket.

Az általános célkitűzéseken túl, Grúzia azért is fontos szereplő a szövetségesek számára, mert kulcsfontosságú földgáz- és kőolaj-szállítási vonalak futnak az ország területén keresztül, amely összeköttetést biztosíthat a jelentős azeri és Kaszpi-tengeri olaj- és gáztartalékokhoz. Maga a kaukázusi térség azonban továbbra is olyan kihívásokkal küzd, mint a folyamatban lévő politikai, gazdasági, társadalmi átalakulás folyamata, ami instabilitás forrása lehet. Ezen kívül már régóta húzódozó, ma is feszült viszony van jelen Azerbajdzsán és Örményország között Hegyi-Karabah miatt, mint ahogyan a Grúzia területén található szakadár területek helyzete sem tisztázott. Az egész nemzetközi közösség érdeke, hogy ezek a befagyott konfliktusok ne éledjenek fel.⁵⁵ Többek között ezért is a NATO továbbra is szoros kapcsolatot igyekszik fenntartani Grúziával. Ennek megfelelően a 2011-es év a kapcsolatok további elmélyítésének jegyében telt, még akkor is, ha a hön áhított MAP-státuszt mindeddig még nem kínált fel számára a Szövetség. Viszont az áprilisban elfogadott partnerségi politikának megfelelően Grúziának lehetősége nyílik majd arra, hogy szélesebb körű, jelentősebb és rugalmasabb együttműködést folytathasson a Szövetség tagországaival, beleértve a konzultációt és a közös munkát az euro-atlanti partnerség keretein belül csakúgy, mint a mediterrán, az öböl-menti és a globális partnerekkel. Ugyanezen a berlini találkozón újra elhangzott, hogy a NATO továbbra is támogatja és elismeri Grúzia dinamikus, demokratikus irányba haladó reformtörekvéseit és részvételét az euro-atlanti térség biztonságát illetően.⁵⁶

Mindez elvezetett a NATO és Grúzia közötti kapcsolatok legfrissebb momentumához: 2011. novemberi tárgyalások eredményeként a közelmúltban, 2012. március 8-án Brüsszelben a felek aláírták a közeledést és további kooperációt elősegítő kiterjesztett kölcsönös biztonsági együttműködésről szóló megállapodáshoz. A grúz delegációt vezető Giga Brokeria jelentős momentumként jellemezte a dokumentum aláírását, kiemelve a kiberbiztonság területét.⁵⁷ A NATO főtitkár részéről pedig elismerő nyilatkozat hangzott el a grúz fél elhatározásáról, miszerint szándékukban áll közel kétszeresére emelni az afganisztáni hozzájárulásukat az ISAF misszióban.⁵⁸ A közép-ázsiai és kaukázusi térségbe kinevezett különleges képviselő, James Appathurai, meglehetősen pozitívan nyilatkozott a megállapodásról és Grúzia pozíciójáról is. Az afganisztáni szerepvállalást pedig annak bizonyítékaként emelte ki, hogy Grúzia a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában tevékenyen részt vesz.⁵⁹

⁵⁴ Ilyen például, hogy ki kezdte a háborút vagy az orosz fellépés arányosságának kérdése.

⁵⁵ News.Az: „Frozen conflicts” hinder NATO’s enlargement to South-Caucasus <http://news.az/articles/politics/45525> [2012. április 24.]

⁵⁶ NATO Backgrounder – Deepening relations with Georgia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84060.htm [2012.03.23.]

⁵⁷ Journal of Turkish Weekly: Georgia, NATO Extend Security Cooperation <http://www.turkishweekly.net/news/132200/georgia-nato-extend-security-cooperation.html> [2012.03.23.]

⁵⁸ National Security Advisor of Georgia briefs the NATO-Georgia Commission http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_84976.htm [2012.03.23.] Jelenleg 935 fős kontingens szolgál az ISAF-ban.

⁵⁹ NATO Envoy: Georgia Getting Closer to NATO <http://www.turkishweekly.net/news/132339/nato-envoy-georgia-getting-closer-to-nato.html> [2012.03.25.]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

A megállapodásban a grúz fél megerősítette szándékát a védelmi struktúrák továbbfejlesztését, illetve NATO-elvek szerinti reformjait illetően, a Szövetség pedig további támogatásáról biztosította.

KÖVETKEZTETÉSEK

Figyelembe véve az elmúlt két évtized eseményeit bonyolult összképpel találjuk szembe magunkat Grúzia esetében. Egyfelől erős a törekvés egy önálló, demokratikus állam felállítására, azonban a politikai vezetés gyakran csak kifelé prezentálja ezt a szándékot, a kormányzatok tevékenysége és eszközei nem minden esetben feleltek meg ennek a retorikának, legyen szó kormányzati döntésekről vagy egy-egy tüntetés feloszlításáról. Bár erős szándék mutatkozik a szovjet-orosz hagyományok lebontására, a pártok szinte kivétel nélkül a vezető személyiségre épülnek, ami valószínűleg a szovjet személyi kultusz emlékének, élményének átörökítése a 21. századra. A választási eredmények alapján viszont a lakosságnak szüksége is van a karizmatikus vezetőkre, ami a posztszovjet térség többi államára is vonatkoztatható.

Az elmúlt két évtizedben Grúziában történtek előrelépések is, melynek következtében a gazdaság nyitottabb lett, átláthatóbb és kiszámíthatóbb a külföldi vállalatok és befektetők számára, viszont egy etnikailag ennyire tagolt államban nehéz megőrizni az egységet, főleg ha orosz „békefenntartók” segítik a szakadár régiókat. Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét ugyan csak néhány állam ismerte el, de köztük van Oroszország is, amely - mint azt a 2008-as események is mutatják – nem nézi tétlenül, ha állampolgárait vagy érdekeit sérelem éri.

A nyugati orientációt tekintve megállapítható, hogy Grúzia abszolút nyitott minden olyan együttműködésre, amely elősegíti a távolodást Oroszországtól. Bár az EU számára nem számít elsődlegesen fontos partnernek, de 2007 óta Románia és Bulgária belépésével az EU is érdekeltté vált a Fekete-tenger térségében, ezáltal igyekszik elősegíteni a regionális együttműködést az érintett államok körében illetve a jó kapcsolatot az Unióval.

Grúzia és a NATO kapcsolatai is, mint ahogyan azt a márciusi megállapodás is tükrözi, egyre szorosabbakká válnak. Ugyan 2008-ban Bukarestben elhangzott a Szövetség részéről, hogy Grúziának van helye a NATO-ban, de a 2008. augusztusi grúz-orosz háborús konfliktus nagyban megváltoztatta az ország megítélését. Bár a háború kirobbantása a grúz vezetés „hibája” volt, a probléma gyökerét sokkal mélyebben, a régmúlt időkben kell keresni. Az 1990-es évekbeli összecsapások óta sem az ENSZ, sem az EBESZ nem küldött a térségbe jelentősebb békefenntartó missziót, így az orosz katonák jelenléte állandósult, ami csak fokozta az egyébként is meglévő ellenséges viszonyt. Ezek után felvetődik a nyugat felelősségének kérdése akkor és a jelenlegi viszonyok között is.

Bár a legújabb NATO-megállapodást pozitívan állítja be a nemzetközi média, a NATO-Grúzia Bizottság 2008-as létrehozása óta a csatlakozási folyamatban lényegében nem történtek jelentős lépések. Ugyan ezzel a megállapodással Grúzia a PFP program egy újabb – talán csak kifejezetten a számára létrehozott – lépcsőjére lépett, de konkrét határidőkről, további kilátásokról nem esett szó. A NATO-csatlakozás ígérete politikai elkötelezettséget feltételez, tehát joggal várhat Grúzia is előrelépéseket a folyamatban. Az együttműködést mindkét fél igyekszik elmélyíteni, és bár Grúzia nagy reményekkel várja a chicagói csúcstalálkozót, a Szövetség részéről nem várható sem csatlakozási meghívás, sem MAP-státusz odaítélése.

Bár Grúzia távolodott el leginkább Oroszországtól az egykori kaukázusi tagköztársaságok közül, mégis része maradt annak a közel-külföldként emlegetett régióknak, amit az Orosz Föderáció még a mai napig is saját érdekszférájának tekint. A Szövetségnek el kell döntenie, hogy belenyugszik-e a közel-külföld szférájának létezésébe, vagy határozottan kiáll a bővítés mellett. A kérdés eldöntése alapvetően a NATO és Oroszország viszonyától és jövőbeni kapcsolatától függ. A mai status quo alapján nehéz elképzelni, hogy a NATO Oroszország ellenében próbálja megoldani Grúzia csatlakozási kérelmét. Ugyanis amennyiben bekövetkezne Grúzia csatlakozása, mindenképpen felvetődne, hogy egy esetleges jövőbeni fegyveres támadás feléleszthetné-e az ötödik cikkelyt, NATO felvállalna-e egy fegyveres küzdelmet Grúzia érdekében a katonailag még mindig jó kondíciókkal rendelkező Oroszországgal szemben? Nem hisszük, hogy az észak-

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

atlanti szövetség a közeljövőben ilyen sokat kockáztatna az ellentmondásos politikát folytató Grúzia érdekében. A „nagy változásig” marad a jelenlegi politika. Bár a viszonyok még mindig nem rendeződtek véglegesen Grúziában, nem valószínű, hogy a Dél-Oszétia és Abházia elszakadása miatt kirobbant orosz-grúz fegyveres konfliktus a közeljövőben kiújulna. Grúzia ugyan el tudna képzelni egy hidegháború alatti NSZK csatlakozáshoz hasonló megoldást, de a javaslat nem élvezi a meghatározó NATO- országok támogatását. A kedvező fordulatig marad tehát a partnerség fejlesztése abban a reményben, hátha a „grand” politika megváltozik. Grúzia sorsa a jövőben ugyanúgy Oroszországtól függ, mint a múltban ez a geostratégiai realitás.

Kulcsszavak: Grúzia, NATO, Kiterjesztett kölcsönös biztonsági együttműködés

FELHASZNÁLT IRODALOM

- DEÁK András György: Az orosz-grúz játszma = A grúz-orosz válság értékelése MKI-Tanulmányok 2008/23 pp 12-14
- RÁCZ András: A katonai dimenzió In: A grúz-orosz válság értékelése = MKI-Tanulmányok 2008/23 pp 4-8
- SZ. BÍRÓ Zoltán: Az abház és dél-oszét kérdés változó dimenziói = Nemzet és Biztonság 2008.június pp 27-37
- TÁLAS Péter: A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése = Európai Tükör XIII. évfolyam 10.szám 2008.október pp 101-110
- Az orosz-grúz háború néhány jellemző vonása http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=709&title=Az_orosz-gr%C3%BAz_h%C3%A1bor%C3%BA_n%C3%A9h%C3%A9ny_jellemz%C5%91_von%C3%A1sa
- Background Note: Georgia <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5253.htm>
- BBC: Q&A: Russian-Georgian ties <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5393106.stm>
- Comission of the European Communities – Comission Staff Working Paper , Country Report Georgia http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/georgia_country_report_2005_en.pdf Congressional Research Service: Foreign Aid: An Introduction to U.S. Programs and Policy <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40213.pdf>
- Deák János, Szternák György: Grúzia <http://portal.zmne.hu/pls/portal/url/ITEM/627C1C4A1A576BBFE040E0C1044C7B97>
- Eurasianet: Tbilisi revels after Shevardnadze's resignation <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/112403a.shtml>
- European Comission: EU/Georgia Action Plan http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/georgia_enp_ap_final_en.pdf
- Final Act of the Conference of the States Parties to the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe <http://www.osce.org/library/14114>
- Foreign Operations Appropriated Assistance: Georgia <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/108293.htm>
- Foreign Operations Appropriated Assistance: Georgia <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/108293.htm>
- Georgia Times: Georgia and Russia: Returning to tensions <http://www.georgiatimes.info/en/analysis/73082.html>
- Georgia/Abkhazia <http://www.un.org/Docs/SG/SG-Rpt/ch4d-10.htm>
- Geschichte von Georgien http://ger.allgeo.org/index.php?option=com_content&view=article&id=39&Itemid=38
- Index: Elnökbuktatást akarnak a grúz tüntetők http://index.hu/kulfold/2011/05/23/elnokbuktatast_akarnak_a_gruz_tuntetok/
- Index: Már az oroszok is beszélhetnek a grúz-oszét harcokba <http://index.hu/kulfold/gruzosz0809/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KISS Petra

Budapest, 2012.
5. évfolyam 1-2. szám

Index: Orosz-grúz háború percről percre <http://index.hu/kulfold/gruzpp/>

Index: Oroszország bevonult Grúziába <http://index.hu/kulfold/gr9941/>

Journal of Turkish Weekly: Georgia, NATO Extend Security Cooperation <http://www.turkishweekly.net/news/132200/georgia-nato-extend-security-cooperation-.html>

Journal of Turkish Weekly: NATO Envoy: Georgia Getting Closer to NATO <http://www.turkishweekly.net/news/132339/nato-envoy-georgia-getting-closer-to-nato.html>

Kiss Ilona: Grúz, grúzabb, leggrúzabb In: Beszélő Online <http://beszelo.c3.hu/cikkek/gruz-gruzabb-leggruzabb>

Kitekintő – Kisebbségek Grúziában http://kitekinto.hu/europa/2008/08/27/kisebbssegek_gruziaban&lap=2

Kitekintő: Tarolt a kormánypárt Grúziában http://kitekinto.hu/europa/2010/05/31/tarolt_a_kormanypart_gruziaban/

National Security Advisor of Georgia briefs the NATO-Georgia Commission http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_84976.htm

NATO Backgrounder – Deepening relations with Georgia http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84060.htm

NATO's relations with Georgia www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm

News.Az: „Frozen conflicts” hinder NATO's enlargement to South-Caucasus <http://news.az/articles/politics/45525>

Origo: Kiadja a csecsen harcosokat Grúzia <http://www.origo.hu/nagyvilag/20021007gruzia.html>

Rácz András: Amikor semmi sem sikerül... <http://beszelo.c3.hu/cikkek/amikor-semmi-sem-sikeruel>

Tálas Péter: A NATO bukaresti csúcstalálkozója budapesti szemmel In: ZMNE SVKI Elemzések 2008/5.
http://193.224.76.4/download/svki/Elemzések/2008/SVKI_Elemzések_2008_5.pdf